

Trolspejlet

Medlemsblad for Karin Michaëlis Selskabet nr. 25 – Marts 2015

Indhold:

	side
Margit Andersen: Det gode menneske fra Thurø	2
Margit Andersen: Røde Ruth	6
Karin Michaëlis: Om Henrik Pontoppidan	9
Eugenie Schwarzwald: Karin Michaëlis taler tysk	13
<i>Bog anmeldelse:</i>	
Margit Andersen: Buket af kvindeportrætter	15

Kære læsere

Som I måske husker fra sidste nummer af *Trolspejlet*, er vi i styrelsen blevet enige om at fordele arbejdet, således at vi aftaler fra gang til gang, hvem der påtager sig ansvaret. Egentlig skulle dette nummer have handlet om Karin Michaëlis' bog *Krigens Ofre*, men grundet sygdom er denne idé udsat indtil videre. Af samme årsag har det heller ikke været muligt at opdatere selskabets hjemmeside.

Heldigvis har der kunnet fremtrylles interessant stof med hjælp fra *Margit Andersen* og *Henrik Loft Nielsen*. Margit har beredvilligt overladt os tre artikler, og Henrik har fremdraget en tekst af Karin Michaëlis om kollegaen Henrik Pontoppidan og har desuden stået for den tekniske udformning af dette nummer af *Trolspejlet*. Stor tak til dem begge!

For en gammel tysklærer som mig har det været morsomt at se en beskrivelse af, hvordan Karin Michaëlis brugte det tyske sprog, og den oplevelse vil jeg gerne dele med jer.

God læselyst !
Kirsten Klitgård

Det gode menneske fra Thuro

Af Margit Andersen

I begyndelsen af det 20. århundrede gik der, ikke et spøgelse, men en enmandshær gennem Europa, der slog til overalt, hvor den mødte uretfærdighed og mishandling af mennesker og dyr, men som lidt efter lidt indså, at alene kunne den ikke ændre verden, og det var det, den ville. Hærens general, der også var den eneste soldat, var Karin Michaëlis (1872-1950), der som barn indledte sin løbebane som livredder hjemme i Randers med at gå rundt på vejene og fjerne snegle, for at de ikke skulle blive kørt over.

Fra pianist til forfatter

Karin Michaëlis var fra et hjem med klaver, men ikke velstillet. Faderen var telegrafbestyrer, og moderen supplerede hans løn med at binde kranser. Det var faderens og Karins drøm, at hun skulle blive pianist, og efter et par år som privatlærerinde på herregårde kom hun til København for at udleve denne drøm, men det skulle gå anderledes.

Klaverlæreren, der også var en god ven, gav hende det råd at finde et andet udtryksmiddel end musikken, og det endte med, at Karin blev en af sin tids mest læste kvindelige forfattere i Europa. Hendes bøger udkom i millionoplag og blev oversat til mere end 20 sprog, men profeter er jo sjældent populære hjemme, og det var da også den tysksprogede del af Europa, der allerede i 1902 anerkendte hende, mens hun først slog rigtigt igennem i Danmark i begyndelsen af tyverne. Det litterære parnas herhjemme syntes, at hun manglede ”god smag” og beskæftigede sig for meget med ”samlivets fornemmelser”, og den konservative presse gjorde sig lystig over hendes politiske naivitet. I Blæksprutten blev hun således tegnet som en lille, buttet engel. Omvendt betegnede Otto Gelsted hende (Clarté 1926) som værende i første række af nordiske forfatterinder, og den franske forfatter og nobelpristager Romain Rolland udtalte, at hendes skaberkraft til tider overgik de mandlige kollegers.

Forfatterkarrieren begyndte i det små med noveller, men udviklede sig hurtigt til mere. I København havde Karin mødt forfatteren Sophus Michaëlis, der allerede var et kendt navn, og gennem ham kom hun ind i det litterære miljø med brødrene Brandes, Herman Bang og ikke mindst direktøren for Gyldendal, den karismatiske Peter Nansen, som hun tabte sit hjerte til for altid. Det var der mange andre kvinder, der gjorde, men de to bevarede et dybt venskab lige til Nansens tidlige død.

Ægteskaber

I 1895 blev Karin til fru Michaëlis, men ægteskabet holdt kun til 1911, ikke p.g.a hendes forelskelse i Peter Nansen, for den var i princippet platonisk, men fordi Sophus gik lidt videre med sine amourøse affærer. De blev derfor skilt, men forblev venner, og Karin, der efterhånden blev ret velstillet, hjalp ham ofte økonomisk, ligesom hun hjalp familie og andre venner, når de kom i bekneb. Faktisk var hendes hjælpsomhed så stor, at den undertiden nærmede sig tosegodhed, og det siges, at hun inspirerede Brecht til at skrive ”Det gode menneske fra Sezuan” om kvinden, der ikke holder op med at hjælpe, selv om hun bliver udnyttet på det groveste.

Ægteskabeligt var Karin i det hele taget ikke heldig. I 1912 faldt hun for den norsk-amerikanske økonomiprofessor Charles Stangeland, og det ægteskab blev en katastrofe. Han led af sygelig jalousi, ikke kun overfor hendes mandlige bekendte men også i forhold til hendes arbejde, familie og hele vennekreds. Det kunne kun gå galt og det gjorde det.

Samfundsengagement

Derefter var det slut med ægteskaber, men ikke med venskaber, som blev skabt og udviklet gennem det aktive samfundsengagement, der skulle blive kendetegnende for Karin. Hun har selv betegnet sig som upolitisk, og det er rigtigt i betydningen af ikke at være tilsluttet noget parti og ikke at tage stilling ud fra nationale interesser, men derudover var hun i bund og grund et politisk menneske, hvad der afspejler sig i hendes forfatterskab og hele virke. I begyndelsen var de litterære temaer traumatiske ægteskaber, forholdet mellem forældre og børn, den kvindelige psyke og seksualitet, mænds undertrykkelse af kvinder og disses selvpålagte undertrykkelse, og altid et forsvar for samfundet svageste: kvinder, børn, gamle og de socialt udstødte.

Eugenie Schwarzwald og reformskolen

Sideløbende med skriveriet udviklede Karin en omfattende foredragsvirksomhed i Tyskland og Østrig, der førte hende sammen med mange progressive mennesker. I Østrig mødte hun reformpædagogen Eugenie Schwarzwald, der blev en livslang veninde, og sammen med hvem hun bl.a. efter 1. verdenskrig arbejdede for wienerbørns ferieophold i neutrale lande og alderdomshjem for fattige gamle i Østrig. Eugenie Schwarzwald havde i Wien oprettet en skole efter nye retningslinjer, der havde som motto, at uddannelse skulle være en fornøjelse. En af skolens elever var Helene Weigel, senere gift med Bertolt Brecht, og derfra stammer venskabet mellem dem og Karin. I 1914 fik Karin udgivet bogen ”Glædens skole” om denne nye pædagogik, og for en af Eugenie Schwarzwalds senere venner, Hans Scherfig, må skolen have stået i en stråleglans sammenlignet med hans hjemlige erfaringer fra Metropolitan Skolen.

Det Schwarzwaldske hjem var samlingssted for intellektuelle, progressive kræfter, og igennem dem blev Karin venner med bl.a. Thomas Mann, Albert Einstein, Käthe Kollwitz, anarkisterne Emma Goldman og Alexander Berkman og ikke mindst Agnes Smedley, amerikansk journalist, forfatter, fri abort-forkæmper, aktiv i den indiske frihedsbevægelse og korrespondent for flere vestlige aviser under den kinesiske borgerkrig, som da hun i en periode trængte til ro, boede hos Karin på Thurø i fire måneder og her skrev romanbiografien ”Kun en kvinde”.

Uden for Wien havde familien Schwarzwald indrettet et sommerpensionat, hvortil vennerne strømmede i sommertiden. En af dem var Hans Scherfig, først gæst og senere ven af huset, som under et ophold i 1925 mødte en ung østrigsk dame, der rekreative sig med en brækket arm. Den unge dansker blev dødeligt ramt af Amors pil, og damen, Elisabeth Karlinsky, blev senere hans hustru.

Talskvinde for upopulære sager

Både litterært og i sit politiske engagement udmærkede Karin sig ved at gøre sig til talskvinde for upopulære sager. Med skandalesuccesen ”Den farlige alder” (1910) fik hun den europæiske kvindebevægelse på nakken, fordi romanen beskrev en kvindes utilregnelighed i overgangsalderen. Ligeledes var reportagesamlingen ”Krigens ofre” fra 1916, midt under 1. verdenskrig, om nøden i de tysktalende lande heller ikke velset, da mange mente, at det havde de selv været ude om. Emner som retten til abort, moderskab uden for ægteskab og samvittighedsdrab var også meget ømtålelige. Men det var kendetegnende for Karin under alle forhold, at hun kun stod til regnskab over for sin egen samvittighed, og så måtte folk mene om hende, hvad de ville.

Ordets magt

Foredragsrejserne bragte hende vidt omkring i Central- og Østeuropa, og overalt engagerede hun sig, f.eks. skrev hun om minearbejderne i Schlesien, der levede under kummerlige forhold og om progromerne i Balkanlandene og henvendte sig personligt til præsidenter, konger, statsledere og hvem, der nu havde magt til at gribe ind i de relevante sager. I 1897 havde hun i Danmark været ude for en togulykke, som man prøvede at tørre af på lokomotivføreren, men sådan som hun havde oplevet det, kunne det ikke passe, og hun gav sig til at skrive om sagen med det resultat, at man

måtte indrømme, at det var en signalfejl, der havde forårsaget ulykken. Siden da var hun overbevist om ordets magt og brugte det utrætteligt.

Men det blev ikke ved ord alene. I 1922 var organisationen Røde Hjælp, der havde til formål at hjælpe politiske fanger og deres familier, blevet dannet, og den havde i Tyskland bl.a. oprettet to børnehjem, som Karin støttede både økonomisk og aktivt. Når det var småt med finanserne, som det uundgåeligt måtte blive ind i mellem, fandt hun udveje, som da hun under den spanske borgerkrig solgte sine smykker for at kunne bidrage økonomisk.

Bibi-bøgerne

For at skaffe penge i kassen skulle der skrives, og inspireret af Eugenie Schwarzwalds frie pædagogik og oplevelserne på sine mange rejser fik hun ideen til at skrive en serie børnebøger, syv blev det til, som fik stor succes i hele Europa, især i Tyskland og Italien. Bibi hedder hovedpersonen, og det er ikke for ingenting, at navnet rimer på Pippi, for Astrid Lindgren har selv udtalt¹⁾, at Bibi var forbillede for hendes antiautoritære Pippi. Serien dækker Bibis liv fra hun er 11 til 17 år og er både en udviklingshistorie og rejsebeskrivelse, idet Bibi foretager mange af de samme rejser som forfatteren og møder de samme mennesker. Bl.a. er der en morsom passage, hvor Bibi bliver ven med Albert Einstein, og denne forklarer hende, hvad relativitetsteorien går ud på, og den bygger faktisk på, at Karin havde bedt Einstein om at redegøre for teorien, så et barn kunne forstå den. Bøgerne er skrevet i et mundret barnesprog og ditto stavning, som ændrer sig i takt med Bibis alder. En af forfatterens særlige evner var, at hun kunne gå ind i sine personer og tale med deres stemmer. Så vidt gik det, at hun endog undertiden rettede sin håndskrift ind efter personerne.

¹⁾ Denne oplysning findes i Merete von Eyben: *Det farlige liv* (2006), men har ikke kunnet bekræftes. (Red. anm.).

Pensionatsværtinde på Thurø

Med den delvise selvbiografi ”Træet på godt og ondt” (1924-30) slog Karin for alvor igennem også i Danmark. Allerede i ægteskabet med Sophus Michaëlis havde de erhvervet huset Torelore på Thurø, som Karin beholdt, og med de øgede indtægter kunne hun nu købe flere huse på øen, og det blev der brug for. Der var altid et hav af gæster, venner og familie, og ind i 30’erne blev de udvidet med tyske flygtninge, der i kortere eller længere tid fik kost og logi og fred. Bl.a. boede Brecht og hans familie i en længere periode i Torelore. Brecht fik senere lejlighed til at gøre gengæld for denne gæstfrihed, da han under Karins eksil i USA husede hende i 8 måneder.

Rejse i Sovjetunionen

Ud over at være pensionatsværtinde og skrive bøger fartede Karin rundt i Europa til forfatterkongresser og fredskonferencer. I 1932 talte hun f.eks. ved den første antikrigskongres i Amsterdam. I 1934 rejste hun rundt i Sovjetunionen for at skrive artikler herfra til Politiken og skaffe stof til en Bibi-bog. Det sidste blev ikke til noget, men hun sendte begejstrede artikler hjem til avisen. Som altid var det de svageste hun interesserede sig for – børn, kvinder og gamle – og det hun så, glædede hende. De prostituerede blev rehabiliteret på værdig vis, de hjemløse børn kom på gode børnehjem, og der blev taget hånd om de gamle. Hun mødte også Krupskaja og refererede om sit positive indtryk af denne beskedne kvinde. Selvfølgelig var det udvalgte steder, hun fik forevist, men hun skrev om det hun så, og endnu i dag kan det få sindene i kog, som i et festskrift for Lars Hedegaard, hvor Jens Gregersen betegner disse artikler som ”en dansk forfatterindes lovsang til Stalins Sovjet” og supplerer med udtryk som ”naiv propaganda” og ”misbrug af ytringsfriheden”.

Den grønne ø

I 1937 udkom endnu en børnebog af Karin Michaëlis, som Berlingske Tidende advarede mod at lade børn læse, bl.a. fordi den handlede om afskaffelse af ejendomsretten. ”Den grønne ø” er en utopisk, politisk nøgleroman fra Thurø, hvori man uden vanskelighed kunne genkende hinanden,

men uden at det gav anledning til surhed, for alle portrætterne var kærlige og humoristiske. Handlingen tager udgangspunkt i en naturkatastrofe, hvor det pludseligt er nødvendigt at tænke helt anderledes. Problemerne løses af børnene, der finder ud af at gå over til grøn tankegang og på Christiania-vis at diskutere og beslutte alt på fællesmøder. Noget, der altid lå Karin på sinde, var behandlingen af jøder, og der var passager i bogen, der med datidens sprogbrug kunne betegnes som ”jødevenlige”. De blev uden hendes vidende strøget i den tyske udgave, der blev publiceret i 1932, men er med i den danske fra 1937.

Eksil i USA

Allerede i 1933 var der overvejelser i gang i Tyskland om at forbyde Karins bøger. Samme år var hun blevet indbudt til at holde rustalen i Studentersamfundet, og her citerede hun fra bogen ”Braunbuch” passager om nazistiske terrorhandlinger og talte om Rigsdagsbranden. Til slut sagde hun: ”Jeg har talt i aften, fordi jeg ikke kunne tie længere”. Hun vidste, at hun dermed bragte sig selv i økonomiske vanskeligheder, og ikke alene sig selv, men sit tyske forlag og sin trofaste illustrator, Hedvig Collin. I 1936 blev hendes bøger erklæret ”uønskede” og hendes tilgodehavender blev indefrosset, hvad der betød en økonomisk katastrofe. I 1939 tog hun til USA for at besøge familie og blev rådet til at blive der. Det skulle blive en svær tid både økonomisk og helbredsmæssigt, men mange af hendes tyske venner, også i eksil, hjalp hende efter bedste evne og fejrede hendes 70-års fødselsdag i 1942 med en banket i New York.

I 1946 vendte Karin hjem og blev æresborger på Thurø, hvor de omhyggeligt havde passet på hendes sager, mens hun var væk. Imidlertid tvang helbred og økonomi hende til at afhænde, hvad hun havde der, og i 1950 døde hun på et pensionat i København.

Som barn elskede Karin at læse H.C. Andersen, for han gav hende ”indblik i alhjertet”, og det var det, der drev hende. Ikke skarpe, politiske analyser, men ønsket om fred, frihed, lighed og humanisme og troen på, at forandring var mulig. Hun var uhyre produktiv, både fordi hun havde meget at sige, og fordi hun bestandig skulle bruge penge til alle sine projekter, og i dag er der stadig god grund til at tage hendes bøger frem og ryste støvet af dem. Mange af de temaer, hun beskæftigede sig med, er stadig gyldige, fordi de er almenmenneskelige, og fordi verden ikke har forandret sig væsentligt siden hendes tid.

Vi kan varmt anbefale Beverley Driver Eddy's biografi om Karin Michaëlis: "Hjertets Kalejdoskop", som er oversat af Kirsten Klitgaard og udgivet af Karin Michaëlis Selskabet. Bogen er på 442 sider, koster 200 kr. + 50 kr. i porto og kan rekvireres på e-mail-adressen: kirsten.klitgaard@post.tele.dk

Margit Andersens artikel har været trykt (med illustrationer) i bladet *Kommunist*, nr. 4, april 2014, side 8-9, se http://kommunisterne.dk/?page_id=375. (Red. anm.)

Røde Ruth

Af Margit Andersen

Når en forfatters værker og livsførelse ikke stemmer overens, vil det ofte udløse en af to reaktioner, enten at man dækker over misforholdet for ikke at ødelægge gudebilledet, eller at man falder over misdæderen. Den tyske dramatiker Bertolt Brecht har været udsat for begge dele, fordi hans moralske lærestykker og hans privatliv ikke rigtig gik i spand sammen. Han havde et lidt for godt øje til andre kvinder end sin kone, og det blev gengældt, selv om han ikke just lignede en kvindebedårer. Men han havde *ånd*, og så var der åbenbart også noget med hans ”smilende øjne”. Det var i hvert fald dem, den danske Ruth Berlau faldt pladask for, da de to mødtes i 1933. Ud over sin kone, skuespilleren Helene Weigel, omgav Brecht sig med kvindelige medarbejdere, der både fungerede som inspiratorer, praktiske grise og elskerinder. Disse kvinder er blevet beskrevet som ofre, men i så fald var Ruth Berlau et beredvilligt offer, for i alle andre forhold var hun yderst selvstændig og kastede sig ud i livet uden livrem og seler.

Familiens nedtur

Men lad os begynde med begyndelsen. I 1906 kom hun til verden i en grossererfamilie, der blev ret velhavende under Den første Verdenskrig. Hun kom på en privat nonneskole for at lære fransk, fint skulle det være, og var en dygtig elev, den korte tid det varede, for da hun var tretten år gik hjemmet i opløsning. Moderen forsøgte at begå selvmord, forældrene blev skilt, faderen forsvandt ud af billedet og pengene samme vej. Ruth var nødt til at gå ud af skolen for at forsørge moderen, søsteren og sig selv. Først solgte hun kaffe ved dørene, og senere blev hun klinikassistent hos en tandlæge, men da han ikke kunne holde fingrene fra den smukke, unge pige, sluttede det ansættelsesforhold.

Cyklende reporter

Så fik Ruth en god idé. Hun gik op på Ekstrabladet og forelagde den for redaktionen, der var med på den. Hun ville cykle til Paris og undervejs sende reportager til bladet om turen. Desværre blev der ikke så meget at skrive om, hun blev ikke voldtaget eller kom ud for andre spændende oplevelser, men hvad der manglede i virkeligheden, det digtede hun, så der alligevel kom gode historier ud af det, og da hun kom tilbage til Rådhuspladsen var den fuld af læsere, der ville byde hende velkommen og se giraffen.

Det gav blod på tanden, og næste cykeltur blev for Politiken til Moskva. Der blev dog først trådt i pedalerne fra grænsen mellem Finland og Sovjetunionen, for strækningen dertil blev foretaget med tog og skib. Den unge korrespondent refererede begejstret om sine teateroplevelser i Moskva, men det var ikke det, Politiken ville have, så hun blev kaldt hjem. ”Rend mig i røven” svarede hun og blev i byen i tre måneder for bl.a. at studere teater.

Den lille røde bog

Hjemme igen gik hun flaks til DKP og udbad sig ”den lille røde bog”. Den fik hun efter at have gjort sig fortjent til det ved at organisere en udstilling af børnetegninger. Ifølge en klassekammerat var Ruth allerede som barn noget af en skuespiller, og den teaterinteresse, der var blevet vakt i Moskva, fik hende til at søge ind på Det kongelige Teaters elevskole, hvor hun blev optaget. Det var ikke en beskæftigelse, der gav smør på brødet eller betalte huslejen, men den slags behøvede hun heller ikke mere bekymre sig om. Allerede to år tidligere, i 1928, havde hun mødt den tyve år ældre læge, Robert Lund, og da det var kærlighed ved første blik, blev de snart efter gift. Dermed blev Røde Ruth, som hun blev kaldt, en del af det bedre borgerskab med stor lejlighed og egen bil. Parret levede sammen i godt 10 år, og det eneste Ruth havde at udsætte på sin mand var, at han ikke var kommunist.

Katastrofalt møde

Det med egen bil skulle imidlertid blive en katastrofe for ægteskabet. I 1933 bad Hans Kirk Ruth om, da hun jo havde bil, at køre til Thurø for at overtale Karin Michaëlis til at komme til København og tale ved et rusarrangement i Studentersamfundet. Her mødte hun Brecht, som efter indbydelse fra Karin Michaëlis havde slået sig ned på øen sammen med Helene Weigel og deres to børn. Senere blev familien udvidet med Magarete Steffin, som havde været Brechts medarbejder og hvad dertil hørte i Tyskland. Hun var en utrolig dygtig sekretær, og hvad Brecht især værdsatte, så var hun kommunist og proletar.

Ruth blev hurtigt fjerde hjul på giggen og pendlede frem og tilbage mellem København og Svendborg. Da hun var gået ud af skolen så tidligt, havde hun et stærkt behov for at få udvidet sin viden. Hendes første lærermester havde været Otto Gelsted, der lærte hende om ”de højere ting”, men den rolle blev nu overtaget af Brecht, der til gengæld blev inspireret af hendes intelligens og humor og drog nytte af hendes organisationstalent og handlekraft, og således begyndte et samarbejde, som skulle vare i mange år.

I 1937 tog de sammen til en international forfatterkongres i Paris. En del af deltagerne, her i blandt Ruth, tog videre til Madrid, men Brecht tog tilbage til Danmark. Han brød sig ikke om våbengny. I Madrid mødte hun bl.a. den legendariske reporter Egon Erwin Kisch og skuespilleren og sangeren Ernst Busch, og hun tog med ud til fronten. Opholdet trak ud, og da hun endelig kom hjem var Brecht knotten, for han havde manglet hendes medspil i sit arbejde.

Revolutionært Teater

I det hele taget var der fuld fart på Ruth i disse år. Hun var med Brecht i England, hvor hun besøgte minearbejderne i Cardiff og skrev artikler om deres elendige forhold til Nordahl Griegs blad. Hun sørgede for udgivelse af Brechts ”Svendborgdigte” og var ikke mindst meget aktiv i teatergruppen ”Revolutionært Teater”, der var en væsentlig del af DKP’s agitproparbejde. Gruppen var blevet dannet i 1932, og i modsætning til det traditionelle teater byggede den ikke på enkeltpræstationer men på det kollektive. Lederne, Per Knutzon og Ruth Berlau, var professionelle, men aktørerne, bortset fra Lulu Ziegler, var amatører. I begyndelsen opførte gruppen en slags revyer med talekor, recitationer, sketcher og fællessang, men i 1935 da Knutzon gik til Riddersalen og Berlau overtog ledelsen, gik den over til at opføre egentlige dramaer. Det første var Brechts ”Moderen”, oversat af Otto Gelsted, instrueret af Berlau og med Dagmar Andreasen i titelrollen. Den sidste forestilling, i 1937, var ”Fru Carrars geværer” med samme besætning. Hermed sluttede denne politiske og kulturelle aktivitet; de politiske forhold havde ændret sig, og tiden var løbet fra den form for teater.

Eksil

I 1939 fornemmede Brecht, at det var bedst at trække teltpælene op af den danske muld, og han og familien rejste via Sverige til Finland, hvor Ruth efter hans indtrængende bønner sluttede til dem. Derfra gik rejsen videre over Moskva til Vladivostok for at sejle til USA. Ruth blev først nægtet visum dertil, fordi hun var registreret som kommunist, men ved en snedig omskrivning af virkeligheden lykkedes det den danske konsul i Moskva at opnå dette. Han fortalte, at fru Berlau i virkeligheden bare var en burgøjserdame, der legede kommunist.

Så fulgte årene i eksil. Ruth boede aldrig sammen med familien Brecht i Californien, men ofte tæt ved, og hun og Brecht fortsatte med det tætte samarbejde. Dog forsøgte Ruth i 1942 at løsrive sig. Hun tog til New York, hvor hun fik arbejde i Kontoret for Krigsinformation, men efter et halvt år dukkede Brecht op og slog sig ned hos hende. Det resulterede i, at Ruth blev gravid og fødte en søn, der kun levede i få dage.

I 1944 blev Ruth opsagt på Krigsinformationskontoret, efter at der var kommet oplysninger frem om, at hun havde været ”på den forkerte side” under den spanske borgerkrig. Efter invitation fra den

tyske skuespiller Peter Lorre, også i eksil, rejste hun tilbage til Californien og boede hos ham en tid.

Men krigen fik ende, og de eksilerede kunne vende hjem. Først tog Brecht med følge til Schweiz, og da amerikanerne ikke ville give ham tilladelse til rejse ind i Vesttyskland, rejste Ruth dertil for at følge opsætningen af hans stykker, og som journalist, i hvilken egenskab hun rapporterede til danske aviser fra Nürnberg-processen.

Bitre år

I 1949 blev Berliner Ensemble på Theater am Schiffbauerdamm oprettet, og Ruth, der allerede i USA havde fotograferet opsætninger af Brechts stykker som model for senere opførelser, blev ansvarlig for teatrets dokumentationsarkiv. For hende var Brechts kærlighed og deres samarbejde livsvigtige, og hun kunne ikke acceptere, at han begyndte at trække sig tilbage fra hende. Hun blev alkoholiseret og fik psykiske problemer, der ofte krævede indlæggelse. For Brecht blev hun efterhånden meget for meget, men han prøvede dog, så vidt han evnede, at hjælpe hende. F.eks. købte han et sommerhus i Danmark til hende, men hvad skulle hun der, når hun ville være sammen med ham? Helt galt blev det, da hun i 1956, efter Brechts død, blev opsagt af Helene Weigel, der havde overtaget ledelsen af teatret. Ruth blev boende i Berlin og levede en tid af støtte fra forfatterforeningen og gode venner fra eksiltiden, men endte med at få tilkendt en statspension.

Et liv efter eget valg

I 1974 gik hun, efter at have drukket et par glas vin, i seng på det plejehjem, hvor hun boede, tændte sig en smøg, satte ild i sengen og døde af røgforgiftning. Hun blev begravet på Dorotheenstädtischer Friedhof i Berlin, hvor også Brecht ligger begravet. I sin bog ”Den forstødte engel” (1989) skriver P.O. Enquist om Ruth Berlau, at ”det er sært at hun aldrig blev noget selv”. Det er rigtigt, at hun ikke fik en karriere som skuespiller eller har fået indgraveret sit navn i litteraturhistorien, men hun traf selv nogle valg og viede sit liv til kampen for socialismen, det revolutionære teater og Bertolt Brecht. Det er måske ikke, hvad man forstår ved at *blive noget*, men det er at *være noget* ud over sig selv, og selv om hendes sidste år blev bitre, er der ingen grund til at tro, at hun ville have ønsket sig et meget anderledes liv.

Margit Andersens artikel har været trykt (med illustrationer) i bladet *Kommunist*, nr. 3, marts 2015, side 8-9, se http://kommunisterne.dk/?page_id=375. (Red. anm.)

Karin Michaëlis om Henrik Pontoppidan Erindringer nedskrevet 1946

I den lille bunke af breve mellem Karin Michaëlis og Henrik Pontoppidan, jeg sidder med her, dukkede nedenstående tekst op. Den er maskinskrevet, utvivlsomt af Karin Michaëlis selv, og mærket "30 Aug 1946". Dele af stoffet har hun genbrugt i kapitlet "Unforgettable People" i den engelsksprogede erindringsbog "Little Troll" fra samme år (1946), men det meste er hidtil ukendt – så vidt jeg da ved. Teksten har jeg lagt op på Henrik Pontoppidan-netstedet på dette link: http://www.henrikpontoppidan.dk/text/seclit/secartikler/michaelis_karin/pontoppidan.html hvorfra der også er link til det relevante uddrag af "Little Troll". Den bedste kilde til at belyse forholdet mellem de to forfattere er nok deres korrespondance, som kan læses her: http://www.henrikpontoppidan.dk/text/kilder/breve/michaelis_karin/index.html.

Henrik Loft Nielsen.

Af Karin Michaëlis

Henrik Pontoppidan havde for en Tid slaet sig ned i Svendborg. Han boede paa det dengang meget gammeldags Hotel¹, Byens eneste "rigtige" Hotel, hvor han havde et ganske beskedent Værelse, og hvor Gadens evige Vognrummel sikkert mindede ham stærkt om vor fælles Barndomsby Randers². Kun var de Tider forbi i Svendborg, hvor Natvognens Rumlen fremkaldte uhyggelige Drømme af mere end en Grund. Denne Vogn paavirkede nemlig ikke alene Høresandsen, men i endnu højere Grad Lugtesandsen. Hvil i Fred!

Pontoppidan arbejdede, som han altid arbejdede, støt, langsomt, meget langsomt og meget støt. Kun ikke naar han havde sine ofte langvarige Anfald af de saa frygtelige Ansigtssmerter.

Jeg mindes engang da Herdis Bergstrøm³ og jeg gik op for at se til ham og Fru Pontoppidan, han var lige vendt hjem efter et længere Hospitalsophold. Den Dag virkede han i samme Grad overvældende og overraskende. Pontoppidan kunde være munter, fortælle levende, med et eget stille varmenende Lune, men saadan snakkesalig, det var han sandelig ikke af Natur. Og nu, med et snakkede han løs, som ... som en af Provindsens Madammer, der render fra Kaffebord til Kaffebord lossende Skandaler her ladende Skandaler der. Munden stod ikke paa ham. Og han havde jo tydeligvis ikke drukket og befandt sig ej heller i Feberdelirium. Hvad da? Vi skottede til hinanden, skottede nu og da til Fru Pontoppidan, men hun sad blot og smilede veltilpas. Han maa have opfanget et saadant forbavset spørgende Blik, for ganske pludselig brød han af og gav sig til at le ubehersket: – Ja, De tror vel, jeg er rent fra Sands og Samling, som jeg lader Munden løbe, men det er simpelthen, fordi jeg trænger til at bruge den. I næsten tre Maaneder har jeg levet som en stum paa Grund af disse Ansigtssmerter. Da troede jeg selv mangen Gang, jeg vilde blive gal! Nu er de ovre, jeg er som nyfødt, nu maa jeg tale, fortælle, meddele mig...

En anden Gang hvor vi var paa Vej til ham, da var han Enkemand⁴ og boede langt ude ad Strandvejen, mødte vi en kvindelig Bekendt, der indbød os til en Køretur i sin Bil. Da vi indvendte vi netop vilde til Pontoppidan, foreslog hun, at vi fulgtes ad og bad ham tage med paa Turen for saa at spise Frokost paa Skodsborg Badehotel.

Nu var Pontoppidan jo ikke den, man saadan ligefrem uindbudt væltede sig ind paa, og vi var en Smule usikre, om det nu gik an at møde op med den ham ukendte Dame. Vi besluttede at vove

¹) *Hotel*: Wandalls Hotel. Pontoppidan rejste dertil 19.10.1917. Han skrev 21.10.1917 til Galschiøt: "Mit Hotel er ingenlunde den mondæne Anstalt, som det her på Papiret reklamerer med. Det er tværtimod en ret forfalden Kasse, men jeg befinder mig ikke desmindre ganske vel her i mine to små Værelser, og da der ikke er mange Gæster, er her meget roligt og fredeligt. Jeg bliver her derfor foreløbig."

²) *Randers*: Karin Michaëlis var kun ét år gammel da Pontoppidan i 1873 forlod Randers som 16-årig.

³) *Herdis Bergstrøm*: (1874-1962) forfatterinde, gift med Hjalmar B. (1868-1914), som omarbejdede Pontoppidans roman *Lille Rødhætte* til skuespillet *Thora van Deken*.

⁴) *Enkemand*: Pontoppidans kone døde i 1928, hvorefter han boede Holmegårdsvej 2 i Ordrup til sin død 1943.

Forsøget. Ringede paa, hans Husholderske lukkede op: Hun vidste ikke, om Herren tog imod! Men da Herren hørte, hvem det var, tog han imod. Kun sagde han afgjort nej til Frokost i det Grønne, han sad netop ved Frokostbordet. Men, om ikke vi vilde spise med? Det vilde vi ikke, men her var det nu ham der bestemte, og han bestemte, vi skulde dele Lunchen med ham. Ved hans Kuvert stod et blødkogt Æg og et eller andet, vistnok den morsomme lille Ret, der hedder: Pyt i Pande. Vi gjorde vort Bedste for ihvertfald at faa ham til at nyde Ægget og hvad det nu var, inden det blev koldt, men den galante Vært var upaavirkelig. Saa langt fra at sidde ned og gøre sig selv til gode, hjalp han til med at finde frem "hvad Huset formaaede". Husholdersken blev paa vor indstændige Bøn sendt efter Kage til Kaffen – vi mente, var hun borte, var det en Selvfølge, at det hele stod stille. Nej. Pontoppidan ledte højt og ledte lavt og fandt Sardiner og fandt Ost i Krystalklokke og mer endnu. Vi Kvindfolk rendte rundt, til vi fandt Gemmestedet for Knive og Gafler, og da Husholdersken kom tilbage, havde vi allerede fortæret vor Part af den improviserede Lunch. Og Kaffen gjorde videre Underværker, saa Pontoppidan, der for en Time siden ikke vilde høre Talen om Køretur, nu var den ivrigste af os alle. Vi kørte saa en Stund, derefter vilde han vise os et lifligt Sted, hvor vi kunde være hans Gæster til Eftermiddagsthe. Stedet blev fundet, jeg saa det aldrig før og aldrig siden, og det staaer endnu for mig som dukket op af en Drøm. En lille dulgt Restaurant inde mellem Træer, langt fra Hovedveje, ja kun at naa ad en smal Sti. Derinde var Væggene beklædt med Malerier, Stedet virkede aarhundredgammelt, vi var fuldkommen betagne. Pontoppidan, der lod sig rive med af vor Begejstring, fik saa med et den straalende Ide: Her vilde han fejre Nytaarsaften, og fejre den sammen med os, og vi kunde saa i Fællesskab indbyde saa mange Gæster som vi kunde blive enige om at finde værdige til at tømme Punsjebollen med os der. Jeg tror egentlig aldrig jeg har set Pontoppidan saa ungdommelig glad, saa helt bevinget som hin Dag. Kun et stod tilbage, at sikre sig Lokale. Pontoppidan tænkte ikke paa at sikre sig et Bord eller et Værelse, nej, hele Restauranten skulde for Nytaarsaften være hans Selskab forbeholdt.

Og for nu at være helt sikre – husk dette var i det allertidligste Efteraar, hvis ikke det var Sommer – gik han ud for at aftale med Værten. Men kom tilbage, væk var Glandsen, en træt gammel Mand, der trods al Modgang aldrig ret havde kunnet vænne sig til at tage en Skuffelse i stiv Arm: Restauranten var lukket Nytaarsaften, var lukket den eneste ene af Aarets mange Dage! Og her var det Værten, der hverken var til at hugge eller stikke i.

Pontoppidan kunne være stædig, stædig som en Karjolhest⁵. Havde han paastaaet et eller andet, var det ham komplet umuligt at give ind⁶ og indrømme han havde taget fejl.

Da jeg første Gang traf ham og han var min Bordherre, kom vi naturligt til at tale om Randers, og om hans Far, der havde været Sognepræst der i mange Aar. Jeg sagde i al Uskyldighed: Aah, jeg holdt saameget af Deres Far, jeg sagde altid, jeg vilde konfirmeres af ham! Hvortil Pontoppidan svarede: – De kan jo aldeles ikke have kendt min Far, det er De ikke gammel nok til! Jeg riposterede: Deres Far døde, da jeg var syv Aar gammel, og jeg husker ham tydeligt, og jeg holdt umaadelig meget af ham! – De kan ikke have holdt "umaadelig meget" af ham, han var ikke af dem, Folk holdt umaadelig meget af!!! Og jeg kunde sige, hvad jeg vilde, han vidste bedre, jeg havde ikke kunnet holde af hans Far!

Ved en anden Lejlighed kom hans lille Stædighed om muligt endnu tydeligere frem. Jeg var indbudt til Middag i hans Strandvejshjem. Vi var kun ganske faa Gæster, alligevel var Bordet dejligt dækket med et gammelt fortryllende Wedgwoodstel, flødefarvet med en smal grøn Kant som eneste Pryd.

Ved Synet af dette Stel udbrød jeg: – Nej, har De ogsaa det Stel? Jeg troede jeg var ene om det! Pontoppidan svarede, som det syntes, en Smule pikeret: Jeg har ikke ogsaa dette Stel, jeg er

⁵) *Karjolhest*: afledt af karjol ell. karriol, tohjulet enspænderkøretøj til personbefordring. "Stædig som en karriolhest" var et udtryk for høj grad af stivsindethed. (ODS).

⁶) *give ind*: anglicisme for give efter.

den eneste i Danmark, der har det! Det er et nedarvet Stel, der har været i Slægten i mange Herrens Aar.

Jeg løftede uvilkaarligt paa den Tallerken, der stod foran mig: Fjerlet, ubegribelig let – som jeg vidste, den maatte være. Jeg burde maaske have ladet som intet, men dyede mig ikke og sagde: – Ja, jeg har nu alligevel komplet Magen til dette Stel!

– Og jeg siger Dem, det er en Umulighed. Det findes ikke andet Sted i Danmark, maaske end ikke udenfor Danmark. De kan have et lignende Stel, kun ikke et Stel Magen til!

Nu var det min Tur at være en Smule pikeret. Stadigt smilende, men vistnok let hoverende riposterede jeg: – Jeg kan bevise, hvad jeg siger. Jeg kan nøje beskrive hvordan hvert eneste Laagfad, Terrin, Sauceskaal og Asietter ser ud. Knappen paa Laagfadene er ... og jeg begyndte, men Pontoppidan lod mig ikke tale ud. Han sagde kun afsluttende: – Kære Karin Michaëlis, De kan da begribe, jeg ikke vilde paastaa noget, jeg ikke med fuldkommen Sikkerhed vidste.

Jeg vidste ogsaa med fuldkommen Sikkerhed, at jeg i det Herrens Aar 1908 paa min Vandring udad Gammel Kongevej af en eller anden tilfældig Aarsag, gik ind i en lille Antikvitetsforretning, af den Slags, der noget er i Slægt med Marskandiserbutikker. Derinde faldt mit Øje straks paa det hverken hele eller halve Wedgwoodstel, som støvet og upaaagtet stod paa en Hylde i en Krog. Jeg fik, hvad der var, op mod et halvt hundrede Tallerkener, store og smaa Fade, dejlige Laagfade, Terrin, Skaaler og endda baade Sovseskeer og Potageske af Wedgwood, alt for tredsindstyve Kroner. Og skønt Stellet var højst ukomplet, var der ikke Nag⁷ i noget enkelt Stykke. Jeg tror, jeg dansede henad Gaden, saa frydefuld var jeg over mit enestaaende Køb. I mange Aar mente jeg at være den eneste, der kunde prale med dette forlængst ikke mere fremstillede Porcelæn, og nu ...

Men hvem kunde i Længden være fortørnet paa en Mand med Pontoppidans Smil? Ingen. Jeg mindre end nogen anden.

Men tilbage til Opholdet i Svendborg. Da jeg boede paa Thurø, den lille Ø der ligger en god Times Spaserevej fra Svendborg, kom det sig ganske naturligt, at vi saa en Del til hinanden. Var jeg i Svendborg for at gøre Indkøb tog jeg gerne et Løb op paa Hotellet og han fulgte mig da paa Vej gennem Christiansminde, en af de yndigste Spasereveje, jeg kender, eller han kom til Thurø, naar han trængte til en hyggelig Passiar. Efterhaanden følte han sig i den Grad hjemme i mit dengang lille Hjem nede ved Søen, at han ganske roligt gik ind til mine Naboer og slog sig ned der, hvis jeg tilfældigvis var borte.

Og en Morgenstund hørte vi over Telefonen – dette var før Radioens Tid – at Pontoppidan havde faaet Nobelprisen⁸. Da jeg ikke havde Telefon kunde jeg ikke ringe op og lykønske. Det var min Hensigt samme Dag selv at tage ind og gratulere, men inden jeg blev rinket op til at komme af Sted, bragte Telegrafbudet mig et Telegram fra Pontoppidan, der bad mig omgaaende komme ind og spise Middag med ham. Jeg kunde akkurat naa der ind til Klokken et eller halvt, naar det nu var, og jeg var særdeles overbevist om, at Pontoppidan var saa punktlig, at en halv Times Forsinkelse vilde have forekommet ham katastrofal.

Hans Udtryk den Dag var saa bedaarende, at jeg bærer det i mig, som man bærer Mindet om en dejlig Duft, en sjælden Solnedgang, Tonerne af en Violin spillet af Mesterhaand. Forklaret, lykkeligt, forlegent, fortroligt. Han var overstrømmende i sin Glæde over, at jeg kunde komme. Han vidste ikke, om jeg var optaget, om jeg havde faaet hans Telegram, om jeg netop havde et særligt Arbejde for, om jeg var oplagt til at gaa ud saadan midt paa Dagen ... Arm i Arm gik vi op og ned i hans ret rummelige, men lavloftede og skraagulvede Hotelværelse. Han fortalte, hvordan det var gaaet til. Det kom ham saa fuldstændig overraskende. Hans Hustru havde Maaneder igennem været syg, sengeliggende, paa Hospital⁹, og da et Telegrafbud ved Titiden bankede paa hans Dør, for han sammen, frygtende et daarligt Budskab hjemmefra. Han aabner Telegrammet: Nobelprisen! med det uforlignelige Smil, der gør hans Øjne tyveaarige, tilstod han: – Jeg havde den største Lyst til at tage

⁷) Nag: (dial.) skade, skår (ODS).

⁸) Nobelprisen: Pontoppidan fik telegram om Nobelprisen torsdag 8.11.1917 om aftenen.

⁹) Hospital: Antoinette Pontoppidan lå på Rigshospitalet.

en Vogn og køre over til Dem med det samme, men saa syntes jeg, det var saa flovt paa den Tid af Dagen, hvor de fleste er ved at gaa til Ro ... Paa den anden Side, det var saa tomt at være helt alene med det ... Jeg kunde have inviteret Telegrafbudet paa et Glas Vin, men denslags gør man jo ikke, naar det kommer til Stykket. Og derfor var det, at jeg nu til Morgen sendte Bud efter Dem. Jeg synes, jeg trængte saadan til at fejre det en Smule ... Til syvende og sidst er Nobelprisen jo ikke noget helt hverdagsagtigt ...

Og saa vandrede vi ned i den kedsommelige Spisesal, satte os ved et lille Bord i Hjørnet ud til Gaden og spiste den daglige Hotelmiddag, om hvilken der hverken er ondt eller godt at sige. Dertil drak vi en Flaske Rødvin. Paa Bordet stod en Vase med let visnede Blomster. Indvendig citerede jeg igen og igen J.P. Jacobsens uforglemmelige Strofe: Der burde have været Roser ...

Til Slut en bagatelagtig Episode, der for mig tydelig viste, at der var mere, der skilte os end selve Aldersforskellen. Pontoppidan var, trods al Modernitet i Tankegangen, stadig fra en Tid, hvor Mand og Kvinde tilhørte to vidt forskellige Verdener. En Dag, Lørdag, Torvedag, kommer jeg intetanende vandrende til Svendborg med Kurv i Haanden, parat til at købe ind for Ugen og saa med samt min svulmende Kurv sejle tilbage med Postdamperen, vor daværende kongelige Hof Befordring mellem By og Ø. Hvem stikker en Arm under min: Pontoppidan! Om jeg er parat til en Kop Kaffe paa Højskolehjemmet? Selvfølgelig. Nu dette Aar hvor vistnok hans oprindelige Hotel var under Ombygning, boede han paa Højskolehjemmet, meget mere naturligt, fra Værelset der oppe i Højden havde han stor og prægtig Udsigt over Sø og Land. Dertil den store levende Havn, med Skibsværftet og Kullagre, Tømmergaarde – alt det, der hører hans Hjerte til. Lokalet var tykt besat dels med Landboere, som altid om Lørdagen, dels med Byens egne, der efter Lørdagens Gaa-paa-Torvet altid sluttede med Kaffe paa Højskolehjemmet, dengang Byens rigtige Kaffested.

Vi havde det hyggeligt og rart som altid. Nu maatte jeg omsider afsted, og Pontoppidan gik, som sædvanlig tog han mig under Armen, og vi trippede saa smaat afsted, bægge smaa, bægge med korte Skridt. Hvergang jeg prøvede fra Hovedgaderne at dreje ind mod Torvet, standsede han mig og sagde: Lidt endnu, det haster da ikke saadan! Men tilsidst maatte jeg tage mig sammen og begynde paa Indkøbene. Det lykkedes mig gennem stor Overtalelse at lokke Pontoppidan med hen paa det brogede, bugnende yndige Lørdagsmarked ved at skildre ham det haveagtige, der prægede Torvet, hvor man gik som mellem Blomsterbede. Han gik med. Lige hvor Torvet begynder, begynder Blomsterne. Pontoppidan standsede ved en Kone, der havde en mægtig Gulvspand fuld af skinnende gyldenbrune Chrysanthemums. Han pegede: Dem der! Konen spurgte: – Hvor mange? Pontoppidan gjorde en meget sigende Bevægelse, der fik mig til at udbryde: – Jamen hvad i Alverden ... Han pegede endnu engang, hans Gestus var nu lidt bydende, og den maalløse Kone jog til¹⁰⁾ at binde Snor om Blomsterne og forsøge at faa en hel Avis presset omkring. Det lykkedes ikke, saa jeg tog dem i Snoren. Det var en Favnsfuld, de var tunge, det var Blomsterne, der kom vandrende med mig.

Pontoppidan vilde byde Farvel. Jeg foreslog ham, da han nu var inde paa Torvet, at gaa med, bare tværsover, der hvor jeg handlede. – Hvad er det da, De absolut skal have her? spurgte han. Jeg lo: – Grøntsager, Persille, Gullerødder, Blomkaal ...

Der for et Udtryk af ubeskrivelig Rædsel, blandet med Selvironi over Pontoppidans smukke Ansigt, saa sagde han ordret: – De kan da ikke forlange af mig, jeg skal være med at købe Gullerødder og Blomkaal!

Jeg lo højt og muntert og vi skiltes som to gode Venner, der nu og da har hinanden til bedste ...

¹⁰⁾ *jog til*: jage til: (dial.) skynde sig.

Karin Michaëlis taler tysk

Af Eugenie Schwarzwald

(Artikel fra *Neues Wiener Journal*, 16.9.1926, s. 12-13, oversat af Kirsten Klitgård).

Lige så tit man læser noget af Karin Michaëlis, kan man ikke lade være med at tænke, at det er en stor skam, at hun ikke skriver på tysk. Ved oversættelsen fra dansk går er stor del af den ynde, anskuelighed og friskhed tabt, som udmærker hendes dansk. For nylig talte hun på en kongres i Berlin, lysende af glæde, med glødende iver. Og der var det forbavsende at se, at alle smilede, medens hun talte, som forældre smiler, når et begavet barn deklamerer ”Das Lied von der Glocke”, stolt, rørt, overbærende. Hvad er det for noget, spurgte jeg mig selv, hvorfra kommer så megen velvilje? Man må tænke på, at salen er fuld af forfattere! Og pludselig vidste jeg det, folk er glade, når en udlænding taler deres sprog så udmærket, så ømt, så nænsomt og så ufuldkomment! Man har jo vidst længe, at ingen indfødt mestrer sit eget sprog så mærkeligt som den dannede, empatiske fremmede.

Somme tider går det endda for vidt med indlevelsen. ”Oooh”, sagde min veninde Bessie Tyas til en ung tysker, der var kommet til London for at søge en stilling i en virksomhed, ”ooh, hvor wonderful De taler engelsk. Som Lord Byron!” Hvorpå den unge mand, overbevist om, at Lord Byron ikke ville falde i nogen engelsk virksomheds smag, modløs skyndte sig tilbage til Hannover.

På samme måde taler Karin Michaëlis tysk. Hun rider skoleridt på vores hverdagshest. I sine tyske breve og taler (af stor varme og originalitet) hylder hun det franske princip: ”Il n'y a qu'un mot qui serve.” Hun vælger altså, hvis der står syv prydende tillæg til hendes disposition, med den største præcision det fineste og mest hensigtsmæssige, så tilpasser hun et meget sjældent verbum til det, naturligvis i konjunktiv, fordi hun uden hensyntagen til situationen anser det for at være den eleganteste form. Derpå sætter hun subjektet i den forkerte kasus og forsyner det med en forkert artikel: sætningen er færdig.

Et par eksempler: Hun kommer hjem med tom tegnebog. ”Hvor er dine penge?” spørger veninden strengt. ”O, bitte, sei *mich* (mir) nicht erzürnt (=vred), ich habe *dem ganzen* (das ganze) Geld gegeben an ein *alter* (altes) Weib; sie war so milde betrübt.” – En dag bliver hun ført frygteligt bag lyset af et menneske, hun har stolet på (overdreven tillid er ud over dyrebekympelse hendes hobby). ”Nå, har du så i hvert fald givet ham en ordentlig opsang?” spørger man hende. ”O nein”, siger hun, ”ich habe nicht” – her giver hun én frit valg – ”ich habe nicht *die* Mut, *das* Mut, den Mut gehabt, *so mit ihm böse zu machen* (ihm so böse zu sein). Er hat nämlich *seine Entschuldigung zu mich* (mir nämlich seine E.) so seltsam erschrocken hingehaucht (=hvasket).” Medlidenhed er drivkraften i hendes sproglige opfindsomhed. Endnu engang har hun samlet en protegé op på gaden: ”*Dieser Mensch* (Diesem Menschen) muss geholfen werden, tu etwas Grundlegendes für *ihm* (ihn)! Ich flehe dich auf *weinende* (weinenden) Knien (+ an) !” Men også den (meget sjældne) vrede har skabende kraft. Der er blevet sagt noget, hun opfatter som sårende: ”Ich muss *dir* (dich) dringend bitten, *tu* (ziehe) diese Beleidigung sofort *in dich hinein* (zurück).”

Hun læser det rimede brev fra en ven, som skønt han langt fra er digter af erhverv, er et menneske med stor sproglig kraft, og kommer til følgende vers:

Des Geistes herzblutrote Glutkarfunkeln
warf ich vor solche, die nach Trüffeln wühlen:
dem Ding an sich sich zentrisch einzufühlen,
liegt fern dem Wurm, der Dung nur schafft im
Dunkeln.

Åndens hjerteblods røde glødende karfunkler
kastede jeg for sådanne, som roder efter trøfler:
at kredsende føle sig ind på tingen i sig selv
ligger den orm fjernt, som kun skaber gødning i
mørke.

Karin forstår ikke spor, forfatteren havde heller ikke haft til hensigt at blive forstået. Men hun er henrykt: ”Du bist ja,” siger hun, ”ein wunderbarer Mensch. Du hast ja schöne, dicke, fette Worte.

Weißt du, was man von *dich* (dir) sagen kann. Du mästest (=opfeder) *der deutschen* (die deutsche) Sprache.”

Det er ubegribeligt, hvordan hun bærer sig ad, men det er en kendsgerning, at enhver af hendes fejl i det tyske sprog udstråler hjertelighed. Hvem kunne ikke have lyst til at besøge hende på øen Thurø, da hun for nylig ved en festmiddag inviterede hele forsamlingen – et par hundrede mennesker – til sit lille hus Tore-Lore? Hun lovede gæsterne alt muligt, hvis de ville komme: ”Ich stelle *Sie* (Ihnen) alles zur Verfügung (=til disposition)” sluttede hun fuld af begejstring, ”alles was ich am liebsten habe, auch meine wunderschöne alte Mutter, sie ist 87 Jahre alt.”

Danskeren Karin Michaëlis kan takke den kærlighed og agtelse, hun nærer for tyske karakteregenskaber og tysk kunst, for sit i sandhed mesterlige tysk, og også de smerter, hun har udstået for Tysklands og Wiens skyld. Hvad betyder det så, om hun forveksler *dir* og *dich*, om hun kun bruger *ohne* med *dativ*, blander *mich* og *sich* og *euch* sammen, og tildeler alle mennesker og ting deres køn efter forgodtbefindende? Hun er jo trængt ind i dette sprogs væsen som kun en, der virkelig kender og påskønner det, kan gøre. Den ven, som ”opfeder” det tyske sprog, har i et digt, ikke helt uden parodiske hensigter over for visse moderne lyrikere, er jeg bange for, besunget Karins sprog på følgende måde:

Verglichen leicht entgleiten ihr die Laute
desselben, was wir täglich schlicht verwenden,
wie da ich Fische feuchterglänzend schaute,
bevor sie unverrichtet lichtlos enden.

Sie wendet, wie die Worte bald ihr munden,
Gesetze gebend, nicht vom Land empfangend,
kein hier Geborener fühlet dessen Wunden,
dass diese Luft von ihrer Lippe hangend

in ungewes'ner Welle sich bewegt,
Korunde, die der Gotteshand entfallen,
dem Bettler, der auch Bess'res bei sich hegt,
sind niemand offenbar, wie oft auch allen.
Sind sie wirklich niemand offenbar?
Ich glaube, allen.

Jævnført let glider lydene fra hende
af det, vi dagligt enkelt bruger,
hvor så jeg der fugtigglinsende fisk,
inden de lysløst uforrettet ender.

Hun vender, som ordene snart smager hende,
lovgivende, ikke modtagende fra landet,
ingen herfødt føler sårene hos dette,
at denne luft hængende fra hendes læbe

bevæger sig i hidtil ukendt bølge,
rubiner, faldet ud af gudehånden,
til tiggeren, som også hæger om bedre hos sig,
er åbenlyse for ingen, som også ofte alle.
Er de virkelig ikke åbenlyse for nogen?
Jeg tror, for alle.

Bog anmeldelse

Buket af kvindeportrætter

Karin Michaëlis: *Kvindeportrætter*. Karin Michaëlis Selskabet. 124 sider. 150 kroner.

Af Margit Andersen

Karin Michaëlis (K.M.) (1872-1950) var noget af en skrivekugle. Ud over 50 bøger skrev hun en mængde artikler, hvoraf Karin Michaëlis Selskabet har plukket og udgivet en farverig buket af kvindeportrætter. De er fra årene 1919-1938 og skildrer tretten meget forskellige kvinder fra forskellige lande og med forskellig baggrund, men med det fællestræk, at de havde stærke holdninger og uselvvisk viede deres liv til det, de troede på. De fleste havde forfatteren et nært forhold til, hvad der præger tonen, der både kan være beundrende, kærlig og ironisk. Der hvor det drejer sig om kvinder, hun ikke har personlige relationer til, bliver tonen lidt mere respektfuld, men ikke mindre varm.

Beskrivelsen af Helene Weigels første prøve i skuespillerfaget er et mesterstykke. K.M. sidder med på sidelinjen, fordi hun havde skubbet på, for at den unge pige kunne få sit ønske om at gå til scenen opfyldt. Fra flere sider var det ellers blevet afvist med, at det havde Weigel hverken talent eller udseende til. Nøgternt set var det måske ikke urimeligt, for ifølge K.M. var hun ret kedelig, nærmest lidt grim og klodset, men da hun går i gang med at fremsige det forberedte digt til prøven, folder hun sig ud, og ællingen skifter fjerdragt. Øjnene skyder stråler, læberne afskyder pile og kroppen får holdning. Da det er overstået folder hun sig sammen og bliver igen til en kedelig ælling, men hendes talent er uomtvisteligt, og teaterdirektøren siger: "Undervisning behøver De ikke!"

K.M. kendte Helene Weigel, fordi denne havde gået på Eugenie Schwarzwalds progressive skole i Wien, og denne pædagogikkens fornyer og sociale iværksætter og forfatterens gode veninde er med i buketten.

Blandt forfatterne er Amalie Skram og Agnes Henningsen, to absolutte modsætninger. Amalie Skram udviste i sine bøger et stort mod og turde kalde ting ved deres rette navn, men var personligt en skræmt hare. Så meget desto større var det udviste mod. Agnes Henningsen derimod havde en let gang på jorden. Når hun svævede ned ad Strøget, sugede hun alles blikke til sig, indtil hun forsvandt som et luftigt himmelsyn. Hun skrev også let og flimrende, men modigt, om kvindeliv, ikke mindst om sit eget.

Og så er der et par lige så forskellige forfatterkoner. Karoline Bjørnson var en rigtig curling-mor, der så det som sit livs opgave at feje hver en sten bort fra Bjørnstjernes vej, mens Suzannah Ibsen var en strid modspiller, der stillede sin Henrik overfor de ideale krav, som de nu var efter hendes mening. Da han ville lade Nora i *Et Dukkehjem* blive hos Helmer, sagde Suzannah: "Enten går Nora eller også går jeg". Som bekendt gik Nora.

Portrættet af Nadesjda Krupskaja, på det tidspunkt Lenins enke, hører til de mere respektfulde, men er også udover beundring for den lille store personlighed tilført en hel del humor i skildringen af Krupskajas råd til minearbejderkonerne, der brokker sig over deres mænds dårlige opførsel. Rådet er rent Emma Gad.

Blandt de revolutionære er de to kampføner Agnes Smedley, kommunist, og Emma Goldman, anarkist, der var nære venner af K.M., og som i 1933 sad i hendes hus på Thurø og arbejdede på deres erindringer. Den ene kom fra vest, den anden fra øst, begge voksede op under elendige kår, men arbejdede sig ud af mørket og fandt deres politiske vej. For ingen af dem blev livet let, men de fulgte trodsigt deres pejlemærker uanset konsekvenserne.

Bagest i bogen er der korte biografier om de portrætterede kvinder, og det eneste negative der kan siges om denne udgivelse er, at den skaber appetit. Man får lyst til at læse mere om og af disse spændende kvinder. Men det må jo blive læsernes problem.

Margit Andersens anmeldelse har været trykt (med illustration) i bladet *Kommunist*, nr. 3, marts 2015, side 9, se http://kommunisterne.dk/?page_id=375. Desuden har den stået i dagbladet *Arbejderen* 5.3.2015. (Red. anm.)